

JOSEP HERNANDO*

***L'ESTAT FÍSIC DELS ESCLAUS: MALALTIES I DEFECTES.
LA REDHIBICIÓ I L'EVICCIÓ I LA COMPRAVENDA
D'ESCLAUS, (S. XIV-XV)***

ABSTRACT

Slaves' sellers had to declare the defects, vices and illnesses of the slaves sold to the buyers. If they did not do it, the buyers could demand the total amount of money back (actio redhibitoria) or just some part of it (actio aestimatoria vel quanto minus). Which were the defects, vices or illnesses of the slaves in the XIV and XV centuries? Which laws or rules were applied to them?

EL DRET ROMÀ: MORBUS, VITIUM, ACTIO REDHIBITORIA, ACTIO AESTIMATORIA

Els elements essencials del contracte de venda eren el lliurament per part del venedor de la mercaderia, és a dir, la *merx*, i per part del comprador del preu, és a dir, el *pretium*. El venedor, però, havia de fer saber al comprador tots els defectes i mancances que l'objecte venut pogués tenir. Pel que fa als esclaus, com deia el Dret Romà, els venedors havien de fer esment als compradors de les malalties o vicis que l'esclau pogués tenir, si era fugitiu o rodamón, si no estava exent de noxa o dany. En vendre l'esclau, el venedor havia de fer constar ben clarament aquests accidents. Altrament, si el venia contravenint això o contra el que hagués dit i promès, hom havia de donar acció al comprador, per tal que l'esclau fos tornat¹. És a dir, si el venedor hagués afir-

* Josep Hernando, Professor Titular de la Universitat de Barcelona.

1. "Aiunt Aediles: Qui mancipia vendunt, certiores faciant emtores, quid morbi vitiive cuique sit, quis fugitivus errove sit, noxave solutus non sit. Eademque omnia, cum ea mancipia veneunt,

mat alguna cosa pel que fa a un esclau, i el comprador es queixava de que això no era així, el comprador podia exercitar o bé l'acció redhibitòria o o bé l'acció estimatòria, és a dir, *quanto minoris*². La finalitat d'això era posar fre a les falàcies dels venedors i amparar els compradors, en el cas d'haver estat enganyats pels venedors, els quals estaven obligats també en cas d'ignorància³. L'acció redhibitòria, i també l'estimatòria, per consegüent, no obligava en el cas que el deteriorament hagués esdevingut després de la venda i del lliurament de l'esclau al comprador, cosa sempre al·legada pel venedor en cas de conflicte amb el comprador per raó de malaltia o vici de l'esclau.

S'entenia per malaltia o *morbis* l'hàbit d'algun cos contra allò que és natural, és a dir, allò que fa el seu ús menys apte per a allò per què la naturalesa donà la sanitat d'aquell cos. La qual cosa podia esdevenir o bé en tot el cos, com la tisis i la febre, o bé en part del cos, com la ceguesa. Per vici o *vitium*, parlant amb propietat, hom entenia un defecte, com la tartamudesa. Tanmateix, per tal d'evitar els duptes, hom uní malaltia/*morbis* i vici/*vitium* tal com si fossin sinònims⁴ i així ho trobem dit a l'Època Medieval. Per tant, si l'esclau objecte de venda tenia algun vici o malaltia, que impedís el seu ús i servei, hi havia lloc a la redhibició, és a dir, aquest vici o malaltia podria ésser objecte d'acció redhibitòria. I redhibir era fer que el venedor tingués de bellnou l'esclau que havia tingut. I com que això es feia tornant-lo (*reddendo*), és per això que se'n digué redhibició de la mateixa manera com si hom digués devolució⁵. Si el vene-

palam recte pronuntiando. Quod si mancipium adversus ea venisset, sive adversus quod dictum promissumve fuerit, cum veniret, fuisset; quod eius praestari oportere dicitur, emptori omnibusque, ad quos ea res pertinet, iudicium dabimus, ut id mancipium redhibeatur", *Digestum XXI, I, 1, par. 1.*

2. "Si quid venditor de mancipio affirmaverit, idque non ita esse emtor queratur, aut redhibitorio, aut aestimatorio, id est quanto minoris iudicio agere potest; verbi gratia si constantem, aut laboriosum, aut curracem, vigilacem esse, aut ex frugalitate sua peculium adquirentem affirmaverit, et is ex diverso levis, protervus, desidiosus, somniculus, piger, tardus, comesor inveniatur; haec omnia videntur eo pertinere, ne id, quod affirmaverit venditor, amare ab eo exigatur, sed cum quodam temperamento, ut, si forte constantem esse affirmaverit, non exacta gravitas et constantia, quasi a philosopho desideretur, et si laboriosum et vigilacem affirmaverit esse, non continuus labor per dies noctesque ab eo exigatur; sed haec omnia ex bono et aequo modice desiderentur. Idem et in ceteris, que venditor affirmaverit, intelligemus", *Digestum XXI, I, 18.*

3. La ignorància no eximia de responsabilitat al venedor, perquè podia haver-ho sabut. Més encara, poc importa al comprador per què ha estat enganyat: si per ignorància o bé per l'astúcia del venedor: "Nec est hoc iniquum, potuit enim ea nota habere venditor; neque enim interest emptoris, cur fallatur, ignorantia venditoris, an calliditate", *Digestum XXI, I, 1, p. 2.*

4. "Sed sciendum est <<morbum>> apud Sabinum sic definitum esse: habitum cuiusque corporis contra naturam, qui usum eius ad id facit deteriore, cuius causa natura nobis eius corporis sanitatem dedit. Id autem alias in toto corpore, alias in parte accidere... Vitiumque a morbo multum differre, utputa si quis balbus sit, nam hunc vitiosum magis esse, quam morbosum. Ego puto Aediles tollendae dubitationis gratia bis de eadem re idem dixisse, ne qua dubitatio superesset", *Digestum XXI, I, 1, p. 7.*

5. "Redhibere est facere, ut rursus habeat venditor, quod habuerit, et quia reddendo id fiebat, idcirco redhibitio est appellata, quasi redditio", *Digestum XXI, I, 21.*

dor afirmava el bon estat físic de l'esclau, en ésser venut, i el comprador, en tenir-lo en el seu poder, s'adonava que no era exactament així, aquest podia exercitar, al menys, l'acció *quanto minoris*, és a dir, tenia el dret a rebre una quantitat que ajustés el preu pagat al preu just⁶.

Quines malalties? Segons el Dret Romà els vicis o malalties objecte de redhibició o devolució de l'esclau tan sols ho eren les malalties del cos, no pas les malalties de l'esperit, és a dir, sols per causa dels defectes corporals podia donar-se l'acció redhibitòria⁷. Eren malalts de l'esperit els fanàtics (*fanatici*), els furiosos (*furiosi*), els embogits com bacants (*circa fana bacchatus*), els tímids (*timidi*), cobdiciosos (*cupidi*), avars (*avar*), iracunds (*iracundi*), melancòlics (*melancolici*) superbs (*protervi*), jugadors o ludópates (*aleatores*), afeccionats al vi (*vinarii*), gormands (*gulosi*), impostors o mentidors (*impostores aut mendaces*). Per cap d'aquests vicis o malalties hi havia possibilitat d'acció redhibitòria⁸. Tanmateix, eren considerades excepcions, a causa de la incertesa pel que fa al seu origen, és a dir, si provenien del cos o de l'ànim, la malaltia mental o la discapacitat mental, els efectes de la qual eren la incoherència en la parla o la manca de comprensió o la manca de lògica o la impossibilitat absoluta d'aprenentatge, etc. El mateix calia dir de la niciesa o estupidesa⁹. Objecte de disputa eren també molts vicis o malalties del cos, que el venedor havia d'esmentar en l'acte de la venda de l'esclau. És per això que hom aportà l'opinió dels juristes sobre alguns d'aquests vicis i algunes d'aquestes malalties. El resultat va ésser l'exclusió de l'acció redhibitòria dels jeperuts i encorbats, els que tenien sarna,

6. *L'actio quanto minoris*, introduïda primer per a determinades vendes i després ampliada per a totes, era una acció concedida en favor dels compradors d'una cosa afectada per un vici amagat que feia que valgués menys, amb la finalitat d'aconseguir una disminució del preu o bé una indemnització equivalent a la diferència entre el preu pagat i aquell que hauria hagut de pagar si hagués conegut el defecte. L'acció *quanto minoris* podia exercitar-se diverses vegades, a mida que el comprador anava descobrint nous defectes, malgrat que tenia la validesa d'un any útil, a partir de la data de la venda. Cf. *Digestum XXI*, I.

7. "Sed vitium animi, non corporis, ideoque redhiberi non posse, quoniam Aediles de corporalibus vitiis loquuntur. Attamen ex emto actionem admittit", *Digestum XXI*, I, 1, p. 10.

8. Tanmateix vegeu la precisió que es fa al Digest: "In summa, si quidem animi tantum vitium est, redhiberi non potest, nisi si dictum est, hoc abesse, et non abest. Ex emto tamen agi potest, si sciens id vitium animi reticuit. Si autem corporis solius vitium est, aut et corporis, et animi mixtum vitium, redhibitio locum habebit", *Digestum XXI*, I, 4, p. 4.

9. "Sed si vitium corporis usque ad animum penetrat, forte si propter febrem loquuntur aliena, vel qui per vicos more insanorum deridenda loquuntur, in quo sic animi vitium ex corporis vitio accidit, redhiberi posse... Si ita fatuum vel morionem vendiderit, ut in eo usus nullus sit, videri vitium. Et videtur hoc iure uti, ut vitii morbique appellatio non videatur pertinere, nisi ad corpora; animi autem vitium ita demum praestabit venditor, si promisit, si minus, non; et ideo nominatim de errore et fugitivo excipitur, hoc enim animi vitium est, non corporis. Unde quidam iumenta pavida et calcitrosa morbosus non esse annumeranda dixerunt, animi enim, non corporis hoc vitium esse", *Digestum XXI*, I, 4, p. 1 et 3.

els sords, els que tenien durícies als peus (*impetiginosi*), els castrats (*spadones*), si li mancava un testicle, el tartamut, el garrell, si li mancava una dent, si tenia un sol ull, si tenia tumors al coll, si tenia ulls de mussol, l'esquerrà, aquell que tenia alitosis, les esclaves prenyades, les que acabaven de parir, les estèrils per natura, aquells a qui mancava la campaneta o el gargamelló. El comprador podia exercir l'acció redhibitòria o de devolució de l'esclau en el cas de les malalties del cos, és a dir, en el cas d'aquelles malalties que són obstacle per a l'ús i servei de l'esclau. Els dubtes i les discussions sobre algunes d'aquestes feren que constessin en el Digest les opinions dels juristes sobre algunes malalties o vicis del cos o corporals. Així podien ésser objecte de redhibició o devolució aquells esclaus comprats als quals manqués la llengua, els muts, si els mancava un dit del peu o de la mà o un membre, els afectats de miopia, els nictàlops, aquells que tingessin un pòlip i també un clau al peu, els coixos, l'esclava que sempre paria una criatura morta, les estèrils per vici del cos, l'enuresi o no retenció d'urina¹⁰, aquells que tinguessin els dits junts, l'esclava "estreta", en cas de galteres, les mènstrues fora de temps.

Tanmateix, si el venedor hagués fet excepció de manera expressa d'un vici o malaltia i hagués dit o promès al comprador que l'esclau estava sa o lliure de la resta de les malalties, hom estava obligat a allò que havia estat convingut, tret del cas que a escient no hagués manifestat al venedor la malaltia, perquè en aquest cas seria acusat de dol dolent, *de dolo malo*. Si de manera expressa, emperò, no s'hagués fet excepció d'un vici o malaltia, i aquest o aquesta fos de tal naturalesa que era manifesta per a tothom que mirés l'esclau objecte de compra, com la ceguesa o una cicatriu evident i perillosa, el venedor no estava obligat a redhibició, perquè hom hauria de provar que aquesta era aplicable a aquells vicis o malalties que algú havia ignorat o havia pogut ignorar¹¹.

10. Aquest vici o malaltia, considerat incurable a l'Època Medieval i que era sovint causa de redhibició en el cas de la venda d'un esclau o esclava que el tingués, va merèixer una atenció especial al Digest: "Item de eo qui urinam facit, quaeritur. Et Pedius ait, non ob eam rem sanum non esse, quod in lecto somno vinoque pressus, aut etiam pigritia surgendi urinam faciat; sin autem vitio vesicae collectum humorem continere non potest, non quia urinam in lecto facit, sed quia vitiosam vesicam habet, redhiberi posse. Et verius est", *Digestum XXI*, I, 14, p. 4.

11. "Si venditor nominatim exceperit de aliquo morbo, et de cetero sanum esse dixerit, aut promiserit, standum est eo, quod convenit; remittentibus enim actiones suas non est regressus dandus, nisi sciens venditor morbum consulto reticuit; tunc enim dandam esse de dolo malo replicationem. Si nominatim morbus exceptus non sit, talis tamen morbus sit, qui omnibus potuit apparere, utputa caecus homo venibat, aut qui cicatricem evidentem et periculosam habebat vel in capite, vel in alia parte corporis, eius nomine non teneri, Caecilius ait, perinde ac si nominatim morbus exceptus fuisset; ad eos enim morbos vitiaque pertinere Edictum Aedilium probandum est, quae quis ignoravit, vel ignorare potuit, *Digestum XXI*, I, 14, p. 9 i 10.

ELS COSTUMS DE TORTOSA

Els *Costums de Tortosa*, el segle XIII, és el primer codi medieval que conté la distinció entre vicis o malalties manifestes i/o amagats i un llistat esquemàtic i indicatiu de quins són els vicis o malalties que poden ésser objecte de redhibició. Quan un vici o malaltia és manifest, de tal manera que qualsevol comprador podria veure'l en comprar un esclau, el venedor no estarà obligat al comprador. En el cas d'un vici o malaltia amagat, desconegut per uns i altres en el moment de la venda, si hom provés que aquest vici o malaltia el tenia l'esclau abans d'ésser venut, el venedor haurà de restuir al comprador allò que l'esclau val menys que el preu pagat, és a dir, el comprador té el dret a exercitar l'acció *quanto minoris*. Si el venedor fos coneixedor d'un vici o malaltia de l'esclau en el moment de la venda, cosa que està obligat a dir al comprador, en haver estat provat, el venedor estarà obligat a restituir al comprador el preu pagat i a fer-li esmena pels danys i messions fetes per la cosa comprada, és a dir, estarà obligat a la redhibició. No es donarà aquesta obligació en el cas que el comprador fos coneixedor dels vicis o malalties de l'esclau comprat, malgrat que el venedor no en fes esment. En el cas d'haver de compensar al comprador, el venedor sols estarà obligat dins els sis mesos primers vinents després de la venda. En el cas de la redhibició, el termini és d'un any, seguint en això allò que diu el Dret Romà¹². Tot seguit els *Costums de Tortosa* donen un llistat de les malalties: "Vici aparent és: geperut denant o detràs, e senyals de nafres, orbetat, rancay-

12. "Catiu o cativa, cavayl o rocí, egua, mul o mula, ase o somera, bou o vaca, o tot altre bestiar que-s vena sens encant, que no l'ajen amenat de terra de sarraïns, o amenats, mas no corsaris ne de cavalcada, que se'n tenga encant, lo venedor no n'és tengut al comprador de la malaltia ne de vici apparexent, o que tot savi comprador pogués e sabés veer quan la comprà. Mas si lo vici o malaltia no és apparexent ne-s pot veer, e el venedor ne el comprador no u saben e-l temps de la venda, pus que provat serà que aquel vici o malaltia hi era ans de la venda, lo venedor és tengut al comprador de tot aytant a restituir al comprador com la cosa aquela val menys per lo vici o per la malautia. Però si-l venedor lo vici o malaltia sabrà e-l temps de la venda, e no u dix al comprador nomenadament, aquel vici o malaltia, sens altres ajustaments d'altres malalties o vicis, com él sia tengut de dir lo vici o la malaltia, és tengut e obligat al comprador de refer e de restituir tot lo preu que él n'avia reebut, sens tot contrast. E deu cobrar sa cosa, e encara esmenar al comprador lo dan e la messió, que en la cosa o per la cosa aurà feyta. Mas si lo comprador sabia lo vici o la malaltia, jassia ço que-l venedor no lo y dixés, lo venedor al comprador no li és tengut ne obligat de redhibició ne de nullà altra cosa, e val la venda e és ferma... Tots los altres ne són tenguts e obligats, si dins VI meses après de la compra començaran lur pleyt de menar, quant a la redhibició, e d'aquí enant no. Quant a allò que-l venedor és tengut al comprador en aytant com la cosa val menys per lo vici o malaltia a restituir, ha loc, si dins un an lo comprador començarà son pleyt a menar après que la compra aurà feyta", *Costums de Tortosa*, 9, 7, 8 (Edició a cura de Jesús Massip i Fonollosa, Fundació Noguera, Barcelona 1996, pàgs. 428-429). El Digest deia: "Tempus autem redhibitionis sex menses utiles habet; si autem mancipium non redhibeatur, sed quanto minoris agitur, annus utilis est; sed tempus redhibitionis ex die venditionis currit, aut si dictum promissumve quid est, ex eo, ex quo dictum promissumve quid est", *Digestum XXI*, I, 19, par. 6.

lós, lagaynós, erniós, peu o mà o membre tolt, o dents perdudes, lebroisia o mese-
lleria, e tyna, e totes altres coses semblants a aquestes apparexents. Malaltia o vici
no apparexent és: repropí, *morbum caducum*, corrença de ventre o de sanc, mut,
sort, o altres coses no apparexents semblants a aquestes”.

“DE EVICTIONE ET ET DE MORBO ET VITIO PROUT EST DE CONSUEUDINE BARCHI-
NONE”

A Barcelona, però, els instruments de venda d'esclaus sempre fan esment, durant
els segles XIII i XIV, de l'obligació dels venedors a l'evicció i als vicis o malalties de
l'esclau segons l'ús i costum de Barcelona. En els contractes de venda d'un esclau,
tot seguit de la declaració del venedor d'haver lliurat al comprador la mercaderia o
merx i tots els drets que sobre aquesta pogués tenir, el venedor afirmava haver rebut
el preu o *pretium*. Seguidament el venedor renunciava a l'excepció de la *pecunia non
numerata*, a la llei que protegia els enganyats en més de la meitat del just preu, la
dimidia iusti pretii, també a l'excepció del dol dolent, *de dolo malo*, i en general a
qualsevol altre dret. El venedor ara s'obligava a fer que el comprador pogués posseir
en pau l'esclau venut contra qualsevol que fes alguna reclamació sobre ell, tot asse-
gurant que l'esclau era de bona guerra¹³, és a dir, que no havia estat robat, cosa que
faria que la venda fos nul·la. És per això que el venedor s'obligava a l'evicció, *evictio*,
és a dir, a la garantia de l'evicció de la cosa comprada al comprador, per la qual el
venedor s'obligava a respondre de la possible reclamació d'un tercer sobre la cosa
venuda¹⁴. Més encara, el venedor s'obligava en el cas que l'esclau patís algun vici o
una malaltia o algun defecte intern. En aquest cas, si l'esclau patia un vici o una
malaltia, el comprador tenia la facultat de la redhibició, *redhibitio*, per la qual, en
anul·lar-se la venda, el comprador tornava l'esclau, li era restituït el preu, tot pagant-
li les despeses¹⁵. Si més no, podia exercitar l'acció *quanto minoris*, com veurem.

13. “Et teneor vobis et vestris quod predicta bapitzata non est ablata, raptata nec furata, nec est
de aliquo loco suspecto”, ACB, Bernat de Vilarrúbia, *Capbreu* 1391, maig, 3 - 1319, setembre, 17,
pergamí solt.

14. “Et vobis teneri de eviczione: quod non sunt de aliquo loco suspecto... Insuper convenimus
et promittimus vobis, quo supra nomine, quod dictus sarracenus est de bona guerra, et quod tenebi-
mur inde de firma et legali eviczione” AHPB, Joan Eiximenis, *Primum manuale* 1384, gener, 2 -
1385, abril, 26, fol. 11r. L'evicció era el fet de ser una persona desposseïda de la possessió d'una cosa
com conseqüència de l'exercici d'una acció real pel propietari o creditor de la mateixa, és a dir, un ter-
cer amb drets prioritaris sobre la cosa venuda, o bé, amb un dret anterior al contracte d'adquisició.

15. La *redhibitio*, com ja hem dit, era la facultat reconeixida al comprador per a exigir la restitu-
ció del preu donat per la cosa pel fet d'estar afectada de vicis que ell desconeixia i dels quals no va ésser
garantit per una caució especial per part del venedor. Introduïda primer en favor del del comprador
d'esclaus i d'animals afectats per vicis amagats, va ésser després extesa per a tots el supòsits de venda.

Les clàusules dels instruments notariaus de venda que obligaven el venedor a l'evicció i a respectar el dret del comprador a la redhibició varen variar al llarg dels segles XIV i XV. El venedor estarà obligat en el cas d'un defecte de l'esclau i a l'evicció, és a dir, *de vitio et evicione*. O bé, *de vitio et evicione ad bonam consuetudinem Barchinone*. O bé, *de vitio et evicione ad usum et bonam consuetudinem Barchinone*. A partir de 1350, apareix la paraula *morbus*, és a dir, malaltia, sigui *caducus*, el mal de caure o epilèpsia, sigui malaltia amagada en general, el *morbus absconsus*. Per exemple, el venedor estarà obligat *de vitio et evicione eiusdem et de morbo caduco ad usum et observantiam vel consuetudinem Barchinone*. També, *de vitio et evicione et de morbo caduco et lunatico*. O bé, *de vitio et evicione et de omni morbo caduco et absconso ad usum et consuetudinem Barchinone*. També, mitjan el segle XIV, s'afegeix el vici o malaltia de no retenció d'orina, és a dir, l'enuresi. Per exemple, *tenebor de vitio et evicione eiusdem serve et etiam de morbo caduco et lunatico et de vitio mingendi in lecto eiusdem serve*. O bé, *de vitio et evicione eiusdem et de morbo absconso et de mingendo in lecto ad consuetudinem Barchinone*. També, mitjan el segle XIV, la clàusula és modificada pel que fa a l'ordre de les paraules *morbus* i *evictio*. En endavant quasi bé sempre hom escriurà primer *evictio* i tot seguit els mots *vitium* i *morbus*. Així, el venedor pot obligar-se *de evicione et vitiis*. O bé, de manera més concreta i específica trobem cas de que un venedor s'obliga al comprador *de evicione, quod [sclavi] non sunt de aliquo loco suspecto, et de morbo et vitio ad usum Barchinone*. O bé, *de evicione dicti sclavi et de omni vitio et morbo caduco ad bonam consuetudinem Barchinone*. També, *de evicione eorumdem et de morbo caduco et vitiis absconsis*. O bé, *et quod tenebimur vobis et vestris de evicione eiusdem serve et captive et restitutione omnium dampnorum, sumptuum et interesse littis et extra, et de morbo caduco et aliis vitiis absconsis ad consuetudinem Barchinone*. Altra manera d'expressar la clàusula és *de firma et legali evicione et de morbo et vitio prout est de consuetudine Barchinone*. O bé, *de firma et legali evicione et de vitio absconso ac morbo caduco ad usum et bonam consuetudinem Barchinone*.

En el cas que l'esclau tingués algun defecte o vici o malaltia amagada o no, externa o interna, i malgrat això fos venut, el venedor podia obligar-se tan sols a l'evicció sense fer esment de cap vici o malaltia. Així hom pot llegir *et teneri de evicione*, sense que es faci esment de l'obligació del venedor en el cas de vici i malaltia. O bé, *et teneri de evicione ad usum et consuetudinem Barchinone*. També, *de firma et legali evicione ad bonam consuetudinem Barchinone*. En altres casos, el venedor exclou de l'obligació les malalties de l'esclau: *et tenebor de evicione non tamen de vitio nec de morbo*. O bé, *tenebor de evicione non tamen de morbis absconsis*. O bé, *insuper promitto teneri vobis de evicione dicti sclavi, et de morbo caduco et absconso et aliis vitiis dicti sclavi vobis in aliquo non teneri*. O bé, *insuper promitto teneri de evicione tantum... intelligatur tamen quod ego non teneri vobis de morbo caduco ne aliis vitiis seu morbis absconsis*. Molt sovint el venedor s'obliga *de evicione, non tamen de vitiis nec morbis absconsis eiusdem servi, immo ipsum generaliter*

vendo pro tali qualis est. Però la reserva sobre les malalties de l'esclau podia afectar sols a la malaltia declarada, obligant-se llavors el venedor tan sols a les malalties amagades en general: *Promitto teneri de vitiis et evictione, preterquam de quodam vulnere quod dictus servus habuit in spatela dextera, in qua vulneratus fuerit, de quo morbo nolo teneri*¹⁶.

Hom ha pogut veure que segons els instruments notarials del segle XIV i XV els venedors s'obligaven a l'evicció i als vicis o defectes o malalties, externs i interns, que l'esclau pogués tenir i, per tant, a l'acció redhibitòria. Mai¹⁷ els documents dels protocols notarials entenen l'obligació a l'evicció en el sentit de l'obligació a les malalties possibles de l'esclau abans de la venda el mateix. L'evicció es donava quan un tercer hi tenia algun dret. És a dir, en el contracte de compra-venda d'un esclau havia de constar la clàusula d'evicció, que no era altra cosa que l'estipulació segons la qual el venedor s'obligava a respondre de la possible reclamació d'un tercer sobre la cosa venuda. La redhibició era el dret del comprador en el cas d'un vici, defecte o malaltia anterior a la venda i que impedia, en tot o en part, l'ús de l'esclau. En el cas de que l'esclau objecte de venda hagués estat robat o que, sent lliure de natura i, sense cap justificació legal, hagués estat reduït a l'estat d'esclavitud, en aquest cas podia haver-hi lloc a l'execució de la clàusula d'evicció. És el que va reclamar Bartomeu Moles, rector de la parròquia de Sant Miquel de Barcelona, en haver comprat a Francesc Parer, mercader de Barcelona, un esclau tàrtar de nom Martí pel preu de 44 lliures, perquè era "grech e cristià de natura e ingenu", per la qual cosa ni podia ésser esclau ni podia ésser venut. Per tant, si això era cert, el venedor hauria de tornar

16. Vegeu AHPB, Joan Nadal, *Manuale instrumentorum contractuum communium tricesimum quartum* 1397, juny 23 - 1397, novembre, 16, fol. 76r. Hom pot veure sovint reserves d'una malaltia en els instruments de venda: "ratione morbi in pectore (mochayca, passió o escupiment de sang); non tener de vitio predicti servi (cicatrius als braços fetes amb indi); exceptis tamen infirmitatibus supradictis" (coix i amb un testicle morbós); "non tener vobis de vitio dicte claudicationis nec de ictu sive colp que habet in braxtio" (coixesa i cop al braç); "non tener... de trencadura" (èrnia inguinal); "non tener vobis de aliquo morbo quem patitur in oculis suis" (mal als ulls); "intellecto tamen et expresse retento quod, licet ipse servus, quem vobis, ut predicatur, vendo, habeat unum ex testiculis magnum sive gros, in vitium sibi minime computetur, cum de hiis sitis plenissime informatus" (testicle gros); "et quod tenebor vobis et vestris semper de firma et legali evictione eiusdem et de restitutione omnium missionum, dampnorum et interesse littis et extra, et de morbo caduco (mal de caure o epilèpsia) et aliis morbis et vitiis absconsis eiusdem servi ad usum et consuetudinem Barchinone, dempto de vitio vel morbo inferius declarato: de vitio mingendi in lecto" (enuresi).

17. En alguns casos els documents notarial semblen contradir aquest *mai*. Per exemple, un instrument que conté un protest, datat el dia 20 de novembre de l'any 1424, diu, referint-se a una esclava turca de nom Maria, de 27 anys: "E en la dita venda haiats promés al dit Johan Comelles tenir de evicció de mal cubert e de vicis amagats". Creim, però, que l'escriptent oblidà escriure la conjunció i en la frase. És a dir, hom hauria de llegir: "... tenir de evicció [i] de mal cubert e de vicis amagats". Vegeu AHPB, Pere Soler, *Llibre comú* 1424, maig, 10 - 1424, agost, 9, s.n.

el preu pagat¹⁸. En el cas, però, que la cosa comprada estigués afectada per vicis que el comprador desconeixia i dels quals no va ser garantit pel venedor per una caució especial, el comprador tenia el dret o facultat de redhibició per la qual podia exigir la restitució del preu o, al menys, tenia dret a l'estimàtoria o *quanto minoris*. És el que va exigir Joan Orts, espaser de Barcelona, en haver comprat a Joan Castelló, espaser de Girona, un esclau rus de 14 anys pel preu de 39 lliures, que va resultar patir de dolor a les extremitats superiors i inferiors, per la qual cosa “segons les ordinacions de Barchinona ha hagut e ha loch redhibició del dit sclau e restitució del preu de aquell”¹⁹

LES ORDINACIONS DE LA CIUTAT DE BARCELONA DE 1433

Els conflictes entre venedors i compradors pels vicis o malalties dels esclaus venuts, presents en aquests abans de la venda, els trobem reflectits en els protestos davant notari fets pels compradors, en què aquests protestaven i reclamaven, en tenir dret a la redhibició, que els venedors tornessin el preu i recuperessin l'esclau venut, o que tenien dret al menys a l'acció *quanto minoris*, com demostren els acords pactats entre ambdues parts després del protest. Si el text legal que servia de suport a aquests protestos era el Dret Romà, en concret el *Digestum*, com hem pogut veure i hom pot llegir en els protestos²⁰, malgrat el seu contingut especificant

18. “Con vos, sènyer en Francesch Parer, mercader de Barchinona, en l'any pus proppassat, en lo mes de maig, haiats venut a l'honorat en Barthomeu Moles, rector de la esgleya de Sant Miquel, de Barchinona, e als seus, un sclau appellat Martí, affermant aquell ésser de linatge de tartras, per preu de quaranta lliures de Barchinona, faent al dit Barthomeu bona e ferma evicció de fer-lo-li haver, tenir e possehir en sana pau e per sclau tartra, e ara lo dit Martí demanant libertat, se sia més en poder de l'honorat official de Barchinona e en lo palau del senyor bisbe, al-legant e dient que ell és grech e crestià de natura e ingenu e dient ésser nat a la ciutat de Petraix de crestià e de crestiana, franchs e ingenuus de natura; e axí lo dit Barthomeu no pusque haver, tenir e possehir lo dit Martí per sclau tartra, segons lo li havets venut, ans lo dit Martí en via de plet vol demanar e demana libertat a ell ésset donada, perquè lo dit Barthomeu Moles, notificant a vós les coses demunt dites, en aquests escrits requer vos, dit Francesch Parer, que lo dit Martí li façats haver, tenir e possehir per esclau pàcíficament e sens contrast alcú. E us oposets al dit plet e aquell manets e accabets, segons de dret ne sou tengut, ho li tornets lo preu del dit esclau”, AHPB, Bernat Nadal, *Llibre* 1395, juliol, 9 - 1395, octubre, 19, fols. 113v-114r.

19. “E com abans de la dita venda e en l'acte de aquella e encara après lo dit sclau fos, era e és morbós, ço és, que ha mal e infló e dolors en les cames e en los peus e en los brassos e en els mans, los quals mal, infló e dolor après fort poch temps que fou feta la dita venda, se són descuberts, per les quals rahons e altres, segons les ordinacions de Barchinona, ha hagut e ha loch redhibició del dit sclau e restitució del preu de aquell”, AHPB, Bernat Montserrat, *Nonum manuale* 1436, març, 16 - 1436, desembre, 29, full solt.

20. “Et vos teneamini vigore dicte venditionis per vos michi facte de dicta serva secundum iuris dispositionem et usum et consuetudinem Barchinone”, AHPB, Berenguer Ermengol, *Llibre comú* 1375, setembre, 11 - 1376, març, 6, fols. 79v-80v-.

el dret a la redhibició per part del comprador, donat que hom havia de provar, en especial en el cas de les malalties amagades, que l'esclau tenia la malaltia abans de la venda, per la qual hom reclamava el dret de redhibició, els conflictes i els litigis eren molt abundosos. Es per això que el dia 5 de maig de 1433 el Consell de la ciutat de Barcelona, per tal d'evitar els litigis i que tothom sabés què calia entendre amb la frase present a tots els contractes de venda de que el venedor s'obligava a l'evicció i als vicis o malalties segons l'ús i costum de Barcelona, emitia una ordinació sobre aquest objecte de litigi d'una extensió i claretat que sorprenen:

Ordinacions novellament fetes sobre los ús e costum dels esclaus e esclaves qui-s vendran d'aquí avant en Barchinona.

Die martis, V^a die madii, anno a nativitate Domini M^o CCCC^o tertio. Bernardus Cadireta, preco publicus et iuratus civitatis Barchinone, retulit michi Gabrieli Canyelles, notario et scribe honorabilis concilii civitatis Barchinone, se fecisse per loca solita civitatis Barchinone preconizationem sequentem.

Sobre lo ús e costum dels sclaus e esclaves

Ara oiats: Per manament del senyor en Johan Lull, batle de Barchinona, ordonaren los consellers e prohòmens de la dita ciutat, per bé e profit de la cosa pública de la dita ciutat e dels habitants en aquella, e per tolre diverses qüestions, plets e debats, los quals són per moltes vies e maneres en la present ciutat suscitats e moguts sobre los cases de malalties e infirmitats amagades dels sclaus e esclaves venuts, si pussen ne deven ésser suficients a retractar los contractes de aquells fets, axí que sia loch a reddhibició o a la evicció per los venedors als compradors promesa, com affermen en los dits contractes los dits sclaus ésser bons e sans, prometens sobre açò ésser tengut de evicció a ús e costum de Barchinona; e perquè los contrahents d'aquí avant clarament puxen veure a quals malalties se deven estendre les paraules e sustància de la dita evicció e la manera e significat de les dites paraules que algun venedor de sclau o sclava, lo qual en scrits et de paraula affermerà aquells ésser bons e sans e prometrà en lo dit cas evicció special o general per les dites paraules a ús e costum de Barchinona, o per altra via e forma de paraules e encare sens expressa evicció vendrà lo dit sclau o sclava per bo e sa, sie tengut e obligat al comprador de aquells per les malalties o infirmitats següents, ço és:

En passions de cap: de mania o oradura, epilència o mal de caure.

En passions de pits: de mochayca, passió o scupiment de sanch, e de azma.

En passions de corde: cardiacha, tremor de cor.

En los renyons o vexiga: de mal de pedra, urinar sanch, morenes, urinar en lo lit.

En la mara: de exir lo coll de la mara.

E si les mèstrues cessen en lo temps covinent, ço és, de XVI anys tro a XXXXV anys, e de sobrehabundància de mèstrues.

En les juntures: de artèticha, passió ciàtico, puagra, çiragra, e de altres dolors de junctures en altres membres vinents.

Axí que les dites malalties sien e puxen ésser dites amagades e per aquelles e no per altres qualsevol qui dir e nomenar se puxen, lo venedor sie tengut de evicció al comprador. E pus dins spays de I any e de I die les dites malalties se descobrien e lo comprador darà la querela e sie provat legítimament lo dit sclau o sclava venuts haver una de les dites malalties, lo venedor dege ésser condempnat a cobrar sens tota dificultat lo dit sclau o sclava, e restituir lo preu, lo qual haurà rebut del dit comprador. E si lo dit sclau o sclava, malalts de alguna de les dites malalties morrà per aquella après la dita querela dins lo dit temps donada, sie imputat a damnatge del dit venedor e haie a restituir lo preu al comprador, encare que el dit sclau o sclava no li sien restituïts. E si dins los dits any e die no apparrà la dita malaltia o apparrà, e dins lo dit temps no serà dada la querela per lo comprador, d'equí avant, passats los dits any e die, lo venedor no sie tengut al comprador de alguna evicció per lo dit cas de malaltia. E per ço que per dol o malícia d'algun dels dits venedor e comprador de sclau o sclava, per causa e ocasió del dit cas de malaltia amagada, no sie longament pledejat e sien toltes despeses e treballs a les parts, ordonen los dits consellers e prohòmens, per bé profit de la cosa pública de la dita ciutat e habitants en aquella, que decontinent que algun comprador de sclau o sclava haurà dat clam o querela contra lo venedor per causa o ocasió de la malaltia amagada, e lo venedor haurà fermat de dret al dit clam, decontinent dins sis jorns après següents cascunes de les dites parts haien nommenat dos o tres metges, físichs o cirúrgichs de la dita ciutat, los quals seran vists a ells ésser sufficients a conèixer la dita malaltia, de les quals lo batle de la dita ciutat o jutge per aquell assignat sie tengut elegir dos dels dits dos o tres metges a ell nomenats, ço és: I dels dos o tres per cascuna part nomenats, a vot e consell dels quals

se haie a determenar la dita qüestió e debat, o per dos altres metges, físichs e cirúrgichs per los dits batle o jutge elegidors a açò sufficients a conexença dels dits batle o jutge, si dins los dits sis dies per les dites parts no seran nomenats. E si los dos metges, en la manera ja dita elegidors, discordaven en lurs vot e consell, en lo dit cas lo batle o jutge per aquell assignat, sols sens alguna de les dites parts, elegesque I metge o cirúrgich de la dita ciutat ydóneu e sufficient a lur bon arbitre, al qual sien mostrats los vot e consell dels dits dos metges discordes e sie determinada la dita qüestió segons lo consell del dit tercer metge e vot e del dit altre metge dels dits dos, ab lo qual lo dit tercer concorderrà. E axí sie procehit e servat en la segona e terça instàncies. E si en altra manera hi serà procehit, sie invàlid, caç e nulle. Reténen-se, emperò, los dits consellers et cetera”²¹.

Com hom pot veure, aquesta ordinació sembla unir *redhibició* i *evicció* com si fos la mateixa cosa. Això és el que sembla deduir-se de la frase: *axí que sia loch a redhibició o a la evicció per los venedors al comprador promesa, com afermen en los dits contractes los dits esclaus ésser bons e sans, prometens sobre açò ésser tengut de evicció a ús e costum de Barchinona*. Més encara, tot seguit hom pot llegir: *perquè los contractants d'aquí avant clarament puxen veure a quals malalties se deven estendre les paraules e sustància de la dita evicció*. Aquesta identificació és present en tota l'ordinació. Per què aquesta confusió? Hem pogut veure que els contractes notariais de venda d'esclaus parlen de l'obligació del venedor a l'evicció i (no es diu mai “o”) al vici o malaltia de l'esclau, com hem dit més amunt. En els contractes de venda no consta la paraula *redhibició*, perquè aquesta és un dret del comprador en el cas que, feta la venda de l'esclau, veies que aquest no era tal com el venedor deia. Mai, per tant, podrà hom trobar la paraula *redhibició* en un contracte de venda²².

LES MALALTIES DELS ESCLAUS I EL DRET DELS COMPRADORS A L'ACCIÓ REDHIBITÒRIA

1. A l'estimàtoria

Tanmateix, en els protestos fets pels compradors, en el cas d'una malaltia de l'esclau comprat considerada existent anteriorment a la venda del mateix, el que es demana és l'execució del dret de *redhibició* que té el comprador. Sempre es diu que

21. AHCB, Consell de Cent, IV, 6 *Llibre d'ordinacions*, fols. 1v-2v.

22. Pensem que ha quedat clar que l'evicció no té res a veure amb els vicis, defectes o malalties dels esclaus venuts, que l'evicció va lligada als drets de tercers sobre l'objecte de la venda i que, quan hi ha alguna especificació de l'evicció, aquesta no té res a veure amb els vicis, els defectes o les malalties dels esclaus. Vegeu la nota n.18.

el venedor, com hom pot veure en els contractes de venda, està obligat d'evicció i de vici o malaltia de l'esclau venut, i si l'esclau és trobat morbós d'acord amb el costum de Barcelona, l'esclau és redhibitori i està sotmès a redhibició. Però mai hom escriu en una acta de protest, com diu l'ordinació, que el venedor *sie tengut al comprador de alguna evicció per lo dit cas de malaltia*, malgrat que sí podem trobar una certa indecisió en l'ús de la paraula evicció en els protestos en què hom demana fer efectiu el dret de redhibició en el cas d'una malaltia de l'esclau anterior a l'acte de venda. Aquesta manca de claretat o vacil·lació, que potser seria també present en el llenguatge col·loquial, portaria l'escrivà del Consell de Barcelona a la plena confusió de l'obligació dels venedors a l'evicció amb el dret dels compradors a la redhibició²³.

Les malalties a les quals el venedor estava obligat en el contracte de venda d'un esclau i per les quals el comprador tenia dret de redhibició eren, com hem vist que

23. Vegeu, per exemple, l'esmentat instrument citat a la nota 17: "et promiseritis michi teneri in actu dicte venditionis per vos michi facte de evictione et de vitiis absconditis et morbo caduco ad usum et consuetudinem Barchinone; et esset actum et in pactum deductum inter me et vos cum instrumento quod, ubi locus adesset michi de dicta evictione, non possem agere contra vos et bona vestra ac vestrorum ratione dicte serve, seu vos teneremini michi nec meis de vicio nec de evictione iam dicte serve". Tanmateix, més endavant queda una mica més clar el que es vol dir: "et vos tenamini vigore dicte venditionis per vos michi facte de dicta serva secundum iuris dispositionem et usum et consuetudinem Barchinone ad restituendum pretium dicte serve; et teneamini etiam ad restitutionem missionum, dampnorum et interesse per me factorum et sustentorum ac fiendorum et sustinendorum ratione dicte cause, non obstante dicto pacto, cum in dicto pacto solum esset actum et conductum et in actum deductum inter me et vos quod vos teneremini michi de vicio nec de evictione, et per consequens tenemini de dicto morbo absconso, quo dicta serva decessit". Vegeu, si més no, aquesta acta d'un protest en vulgar: "Com vos madona Agnès, muller de l'honorat en Francesch de Sant Vicenç, donzell, axí com a procuradriu del dit marit vostra, haiats venuda a mi Francescha, muller d'en Guillem Messanet, quondam, mercader, ciutedà de Barchinona, una esclava e cativa del dit marit vostra, batiada, apellada Margarida, de linatge de tartres, de edat de quaranta anys o entorn, per preu de XXVII lliures de moneda de barceloneses, la qual en nom vostra pròpia e axí com a procuradriu damunt dita me havets promesa fer haver et tenir e en pau possehir contra totes persones e ésser-me'n tenguada de evicció e de vici de la dita esclava a ús e a costum de Barchinona. E per aquèn me'n haiats obligats tots vostres béns e del dit principal vostra, segons aquestes coses e altres en la carta de la dita venda feta en poder d'en Anthoni de Solà, notari públich de Barchinona, a XIII dies del mes de octubre en l'any M CCC noranta quatre, són pus largament contingudes. E la dita esclava ans de la dita compra e après fos e sia atrobada viciosa e morbosa havent mal de caure, per lo qual mal és la dita esclava redibitòria e a redibició sotsmesa, e lo dit preu és restituidor a mi dita Francescha. E jatsia vos dita dona diverses vegades de paraula siats stada requesta que la dita esclava morbosa deguéssets recobrar e restituir a mi dita Francescha lo dit preu, vos açò en gran dan e preiudici de mi dita Francescha fer no havets volgut, per ço jo dita Francescha en aquests scrits per tal que ignorància no puschats al·legar, requir vos, dita dona Agnès, en nom demunt dits, que la dita Margarida esclava recobrets e lo preu demunt dit ensemps ab les messions per mi fetes e faedores per la dita rahó encontinent me restituïschats, axí com devets e sots tenguada, car jo m'offir ara de present restituir a vós la dita esclava realment e de fet", AHPB, *Miscel·lània. Pleg d'escriptures. Esclaus, segles XIV-XV*, [Bernat Nadal] fol. 81.

deia el Dret, aquelles que impedièn el seu ús. El Dret Romà havia establert que de les malalties tan sols les malalties del cos, no pas les de l'esperit, permetien l'acció redhibitòria, és a dir, sols per causa dels defectes corporals de l'esclau comprat el comprador podia exercir el dret de redhibició. Tanmateix, i per tal d'evitar els conflictes, el Digest recollia l'opinió dels juristes sobre unes i altres, és a dir, sobre aquelles malalties de l'esperit o del cos que, en produir dupte, havien, o no, de ser incloses en el dret de redhibició. Més encara, el venedor havia de fer esment, en l'acte de venda, de tots els defectes que l'esclau, en quant objecte de venda, pogués tenir. És a dir, si el venedor afirmava el bon estat físic de l'esclau en ésser venut i el comprador, en tenir-lo en el seu poder, s'adonava que no era així, aquest podia exercitar l'acció redhibitòria o, al menys, l'acció *quanto minoris*, és a dir, tenia el dret a rebre un quantitat que ajustés el preu pagat al preu just. Aquesta doctrina i la praxis dels compradors i venedors donà lloc a allò que els contractess i l'ordinació de 1433 anomenen "segons l'ús i costum de Barcelona"²⁴.

24. Vegeu el protest fet el dia 3 de desembre de 1417, i que transcribim tot seguit, com exemple del que diem. En ell consta la causa del protest, en aquest cas una malaltia, el protest fet en el termini establert, l'ús per part del comprador del costum de Barcelona, de les lleis del Dret Romà sobre l'acció redhibitòria i l'acció *quanto minus*, l'intermediació d'amics comuns del venedor i del comprador, i l'accord: el comprador no farà ús del seu dret a la redhibició (el venedor li retorna el preu i ell torna al comprador l'esclava), sinó l'acció *quanto minoris* (el venedor li lliura una part del preu pagat): "Noverint universi quod ego Iohanneta, que fui uxor Bernardi Calaf, quondam, iuponerii, civis Barchinone, attendens vos Guillerimum Badorch, textorem de vels, civem Barchinone, pretio quadraginta florenorum auri Aragonum vendidisse michi et meis, et quibus voluero, quandam servam, sclavam et captivam meam, neophitam, de genere tartarorum, vocatam Luciam, etatis quinquaginta annorum vel inde circa; considerans denique in instrumento dicte venditionis vos promississe teneri michi et meis de morbo caduco et aliis vitiis et morbis absconsis ad usum et consuetudinem Barchinone; et quia post factam per vos michi dictam venditionem infra tempus debitum, ego inveni dictam servam morbosam et volebam uti *consuetudine Barchinone* et legibus *redibitoria* et *quanto minoris*, ob quod lis inter me et vos movi et agitari sperabatur; et tractantibus aliquibus bonis personis utriusque amicis, fui conventum et in pactis deductum inter me et vos quod vos detis michi pro predictis quatuor florenis auri Aragonum, et quod ego faciam vobis absolutionem et diffinitionem infrascriptas, idcirco confitens et recognoscens vobis quod ex causa predicta dedistis et solvistis michi dictos quatuor florenos et renuntiando exceptioni non numerate et non solute peccunie et doli mali et actioni in factum, faciensque vobis de predictis quatuor florenis presens apoce instrumentum in testimonium premissorum, per me et meos quoscumque absolvo, diffinio, remitto et relaxo vobis et vestris omnes et singulas actiones, questiones, petitiones et demandas, lites et controversias, quas contra vos et bona vestra facere, proponere, movere ac etiam intentare possem, nunc et in futurum, pro predictis et ratione seu occasione eorum. Et convenio et bona fide promitto vobis quod de et super dictis vitiis et morbis nec alia quavis causa ratione premissorum non faciam, proponam, movebo seu inferam contra vos seu vestros aut bona vestra et eorum aliquam actionem, questionem, petitionem vel demandam, litem vel controversiam, de iure vel de facto, in iudicio vel extra iudicium, nec inferenti etiam consentiam, imo inpono michi et meis super predictis omnibus et singulis silentium senpitemnum, omnem viam agendi abdicando ac etiam precludendo. Et promitto vobis quod non opponam vobis nec vestris *legem redibitoriam*, *volens rem reddere et pretium michi restituere, nec*

Els contractes de venda dels segles XIV i XV ens assabenten dels defectes, mancances i malalties amb què els esclaus eren venuts: cicatrius, coixeses, manca d'una part d'un membre, ferides, hèrnies inguinals, mudesa, tinya, gruixes, ceguesa parcial o total, el gep o el fet de ser geperut. Així, l'any 1319 era venuda una esclava llogera, originària de Sicília, amb una gran cicatriu o un gran signe en forma de creu a la mà esquerra²⁵. El sarraí lloger Asmet, en ser venut l'any 1322, tenia signes als braços, ben segur tatuatges, fets amb indi, per la qual cosa el venedor, en haver-ho manifestat al comprador, feia constar que no estava obligat per aquest vici de l'esclau²⁶. També tenia a la barba un signe o tatuatge fet amb indi l'esclau sarraí blanc Massot, en ésser venut l'any 1351²⁷. L'any 1355, en ésser venuda l'esclava sarraïna Siurana, el seu propietari i venedor declarava que estava senyada o tatuada als llavis i en un braç²⁸.

La coixesa, difícilment dissimulable, encara que no impossible, és un altre dels defectes o vicis manifestats pels venedors en els contractes de venda. Aquest és el cas de l'esclau negre Joan, que, en ésser venut l'any 1323, era coix per trencadura d'una tibia i curació defectuosa. Si a més estava malalt d'un dels testicles, no és estrany que el seu preu fos força baix, tanmateix això no impedià la seva venda. El seu propietari, però, en obligar-se a l'evicció i als vicis i a les malalties segons el costum de Barcelona, féu excepció d'aquestes malalties declarades²⁹. També era coix i

quanto minoris, petens aliquam partem pretii michi reddi, quam non dedissem si scivissem rem vitiosam et morbosam esse, nec in factum actionem. Quibus legibus et omni alii iuri, rationi et consuetudini contra hec repugnantibus renuntio specialiter et expresse. Promitto etiam vobis quod de aut pro predictis et singulis, aut ratione vel occasione eorum, nunquam conveniam vos vel vestros, nec in causam traham, inquietabo, perturbabo seu molestabor, nec vos vel vestros in causam trahi, inquietari, perturbari seu molestari possitis, nec michi nec meis liceat. Quinimo a premissis omnibus et singulis sitis vos vel vestri, et bona vestra et eorum, franchi, quiti, liberi perpetuo et immunes. Ego enim a premissis omnibus et singulis in arquilianam stipulationem deductis, absolvo et libero vos et vestros per acceptilationem verbis legitimis subsequentem, volens et consentiens quod omnia et singula instrumenta et scripture, in quibus contineatur seu apparerit vos michi teneri seu fore obligatum aliqua lite pro predictis et ratione vel occasione eorum, in quantum tangerent seu concernunt vestrum interesse, sint cassa, vana, invalida atque nulla, casse, vane, invalide atque nulle, et pro talibus habeantur et ceaseantur, et haberi et censeri volo...”, AHPB, Joan Franc, major, *Nonus liber comunis* 1417, juny, 26 - 1418, març, 9, s.n.

25. “que habet in maxilla sinistra quandam magnam cicatricem sive signum magnum factum quasi ad formam crucis”, ACB, Bernat de Vilarrúbia, *Capbreu* 1319, fols. 133v-134r.

26. “Servus predictus habet in brachiis suis quedam signa facta cum indio... Intelligatur tamen quod non tener vobis nec vestris de vitio predicti servi nec bona mea sint inde vobis vel vestris in aliquo obligata”, ACB, Bernat de Vilarrúbia, *Fragment de capbreu* 1322, fol. 135v.

27. “cum signo facto in barba ipius cum *indi*”, AHPB, Jaume Ferrer, *Llibre comú* 1351, fol. 128r-129r.

28. “in labiis et in brachio signatam”, ACB, Pere Borrell, *Manuale* 1355 - 1356, fol. 108v.

29. “Qui quidem baptizatus est claudus ex una tibia et morbosus in altero testicularum... et quod tenebor vobis et vestris de vitio et evicione eiusdem ad usum et bonam consuetudinem Barchinone, exceptis tamen infirmitatibus supradictis”, ACB, Guillem Borrell, *Capbreu* 1323, fols. 103v-104r.

afollat, és a dir, alesiat per un cop que tenia al braç, un sarraí de 28 anys, però batejat de nom Joan, per la qual cosa el seu propietari, en vendre'l l'any 1389, féu excepció d'aquests defectes³⁰.

El sarraí Mussa va ésser venut l'any 1367 i el seu venedor va fer constar en l'instrument de venda que tenia una ferida al braç, cosa que féu disminuir el preu possible³¹. La debilitat de la mà dreta, a causa d'un ferida que deixà cicatriu, del batejat Bernat, abans sarraí, unit a la seva edat, féu que, en ésser venut l'any 1376, el seu preu tan sols arribés a 15 lliures i 8 sous³². Aquest mateix defecte a la mà tenia el turc batejat amb el nom Joan, en ésser venut l'any 1393³³. El sarraí Mafumet, de Bugia, de 23 anys, en ésser venut, l'any 1385, era gros i gollut, per tant amb una gran protuberància a la part anterior del coll, i tenia malmès el dit auricular d'una mà. En haver fugit, aquests defectes serviren per a identificar-lo físicament en la seva recerca³⁴.

Les mancances en un dit eren també manifestades en les vendes. Aquest és el cas de la sarraïna negra Bosam, de 16 anys, a la qual mancava, en ésser venuda l'any 1400, el dit índex de la mà esquerra, de la qual cosa no es reponsabilitzava el seu venedor. A més a més, la sarraïna Bossam tenia el dit mig de la mateixa mà naftrat, de la qual malaltia s'obligà el venedor. Malgrat tot això, potser per la seva juventut i la incidència relativa de les mancanes en la feina que havia de fer, el seu preu no es veié massa afectat³⁵. Amb una ferida al costat va ésser venut, l'any 1388, el turc Senahi, de 35 anys, cosa que féu disminuir el seu preu³⁶.

Hem vist el cas de l'esclau negre Joan coix i morbós en un dels testicles. Una malaltia en aquesta part baixa del ventre la tenia l'esclau turc Joan Turbi, de 26 anys, que tenia una protuberància en un dels testicles, la qual malaltia va fer que seu preu fos baix³⁷. Les hèrnies inguinals, és a dir, les trencadures, protegides mitjançant les

30. "claudicum sive affollatum... Intelligatur tamen quod ego non teneat de vitio dicte claudicationis nec de ictu sive *colp* quod habet in braxio", AHPB, Bernat Nadal, *Manual* 1389, fol. 64r.

31. "debilem propter vulnus de brachio sinistro", ACB, Pere Borrell, *Capibrevium* 1367 - 1368, s.n..

32. "signatum in manu dextra aliqua debilitatione seu diminutione, sanum et nitidum ab omnibus aliis infirmitatibus et manganis", AHPB, Berenguer Ermengol, *Llibre comú* 1376 - 1377, fols. 98r-99r.

33. "debilitatum sive afolat de una manu", AHPB, Bernat Nadal, *Undecimum manuale* 1393, fol. 64r.

34. "grossum et *gollfetut*, debilitatum de digito auriculari unius manus", AHPB, Pere Pujol, *Manual* 1387, fols. 45v-46r.

35. "dempto quod non teneat vobis de diminutione unius digiti manus sinistre, qui vulgariter nuncupatur *índex*, sed tamen teneat de morbo quem dicta serva patitur in digito medio eiusdem manus", AHPB, Tomàs de Bellmunt, *Manuale contractuum tertium* 1399 - 1400, fol. 84r.

36. "excepto tamen quod non teneat vobis ratione cuiusdam vulneris sive plague, quod seu quam dictus servus habet seu patitur *en lo costat*", AHPB, Bernat Nadal, *Manual* 1387 - 1388, fol. 63r.

37. "michi venditori predicto exprese retento quod, licet ipse servus, quem vobis, ut predicatur, vendo habeat unum ex testiculis magnum sive *gros*, in vitium minime computetur, cum de hiis sitis plenissime informatus", AHPB, Pere Pellisser, *Manuale secundum* 1400 - 1401, fol. 7r..

pròtesis que minvaven els seus efectes, no impediren la venda d'esclaus herniats. Aquest és el cas d'un sarraí de 50 anys, el preu del qual tan sols arribà a 19 lliures i 5 sous, preu baix més potser per l'edat que no pas per la trencadura³⁸. I també és el cas d'un sarraí, ara batejat de nom Joan, de 40 anys, que patia d'una malaltia amagada *iuxta sextum membrum* quan va ésser venut l'any 1400³⁹. El venedor i propietari de la sarraïna negra Barcha, de 14 anys, en ser venuda, és va obligar de manera explícita al dret de redhibició del comprador en el cas que la tumefacció o gruixa que la sarraïna tenia al malic, en el termini d'un any, augmentés tant que li dificultés o impedís de treballar o bé hom considerés que aquesta tumefacció o gruixa era una malaltia, és a dir, era un tumor i no tan sols un defecte congènit⁴⁰.

Malalties de la pell, en concret la tinya o la tinya favosa o el favus, relativament contagiosa, en trobem en dos esclaus sarraïns venuts l'any 1400. Un d'ells tenia 24 anys. El seu nom era Sayt, de color blanc. El seu venedor i propietari es va obligar a l'evicció i a les malalties amagades, tret de la tinya que tenia al cap⁴¹. Això féu disminuir el preu fins les 28 lliures. El preu de l'altre sarraí que també patia la malaltia de la tinya va arribar també a 28 lliures⁴².

La mudesa o incapacitat de parlar la trobem en nadons que són venuts amb la seva mare. Aquest és el cas de la sarraïna Atza, originària de Trípoli, que va ésser venuda, l'any 1355, amb la seva filla Fàtima, muda, pel preu de 41 lliures⁴³. La febre és una conseqüència d'una malaltia. La seva gravetat va unida a la de la malaltia que la genera. Si bé és veritat que la seva presència no impedí que un esclau amb febre fos venut, tanmateix calia ésser prudent en comprar un esclau que patís de febre. És per això que en ésser venut el sarraí Salimen, de 30 anys, l'any 1399, el venedor féu constar que s'estaria al dret de redhibició del comprador en el cas que en el termini d'un mes i mig l'esclau morís, de la qual cosa hi havia malaument precedents⁴⁴.

38. "Intelligatur tamen quod ego non teneat vobis de quodam vitio sive morbo quem dictus servus senior patitur in testiculis, scilicet *de trencadura*", AHPB, Bernat Nadal, *Manual XII* 1397 - 1398, fol. 34r-v.

39. Vegeu AHPB, Jaume de Carrera, *Tertium manuale* 1400 - 1401, fol. 54r

40. "Intelligatur tamen quod si forsan dicta serva ratione cuiusdam tumiffactionis sive gruxa, quam ipsa habet in umbiculo, ipsa serva infra unum annum et diem reperiretur inminus fortis ad negotia facienda, sive ipsa gruxa iudicaretur *malaltia*", AHPB, Tomàs de Bellmunt, *Manuale secundum instrumentorum communium* 1399, fol. 86r.

41. "Insuper promitto facere et habere et teneri de vitiis et evicione ad consuetudinem Barchinone... Intelligatur quod ego non teneat vobis de malo *de la tinya* quod dictus servus habet in capite", AHPB, Bernat Sans, *Manual* 1400, març, 31 - 1400, setembre, 25, fol. 19r.

42. Promitto teneri de evicione et morbis... dempto de quadam infirmitate que nuncupatur *tinya*", AHPB, Tomàs de Bellmunt, *Manuale contractuum tertium* 1399, novembre, 29 - 1400, maig, 17, fol. 96v.

43. Vegeu ACB, Pere de Torre, *Capbreu* 1356, fol. 45r.

44. "Intelligatur tamen quod si forsan dictus servus a presenti die ad unum mensem et medium primum et decesserit pro infirmitate febris quam vos asseritis dictum servum nunc pati, ego teneat

Les malalties intrínseques o internes, com hom pot veure en els protestos, eren les que ocasionaren conflictes entre venedors i compradors. No eren observables sovint en el moment de la venda. I en manifestar-se, el comprador havia de provar que la malaltia la tenia l'esclau abans de la venda. Res d'estrany, doncs, l'ordinació de 1433 del Consell de Cent Barceloní. Calia posar fi als conflictes entre les parts i per a això calia primer aclarir que calia entendre quan el venedor s'obligava a les malalties amagades segons l'ús i costum de Barcelona. La classificació feta de les malalties amagades pels consellers de Barcelona l'any 1433 són les que trobem als protestos. Per altra banda, no totes les malalties que foren causa de protestos, tant les intrínseques com les extrínseques, les trobem en la classificació feta pels consellers de Barcelona l'any 1433, com tampoc no totes les malalties d'aquesta ordinació les hem pogut documentar.

De les malalties o "passions de cap", tant l'oradura o mania com l'epilèsia o mal de caure o *morbus caducus* foren sovint malalties a les quals de manera expressa s'obligà el venedor, o bé de les quals el venedor feia excepció o per les quals el comprador protestà i, per tant, fent ús del dret de redhibició, litigà amb el venedor. L'exclusió del *morbus caducus* o mal de caure o epilèpsia de l'obligació del venedor vers el comprador, la trobem en el cas de la venda del sarraí Mahumet, de 20 anys, per la qual cosa el preu va ésser menor que el que hauria assolit en el cas de no tenir cap malaltia⁴⁵. També trobem que va ésser exclosa l'epilèpsia o *morbus caducus* en la venda de la neòfita Joana, abans sarraïna, de 24 anys, en aquest cas perquè l'esclava havia estat lliurada al comprador quatre anys abans, per la qual cosa el termini per a exercir el dret de redhibició havia estat superat de tres anys⁴⁶. En els protestos es fa constar o bé que el *morbus caducus* o mal de caure és motiu de redhibició sense més ni més perquè, en viure l'esclau, era possible provar la malaltia⁴⁷, o bé, endemés, el perjudici eco-

vobis restituere ipsum pretium", AHPB, Tomàs de Bellmunt, *Manuale secundum instrumentorum communium* 1399, fol. 83r-v. Vegeu també AHPB, Francesc de Ladernosa, *Tertium decimum manuale*, 1370 - 1372 i 1373 - 1375, fol. 27r, on es fa declaració davant notari de la mort d'una esclava llora, de 60 anys, morta "per febre i inflamació de les glàndules salivals" (*infirmitate febris et glandule*).

45. "Intelligatur tamen quod ego non teneat vobis de morbo caduco, quoniam ego de conditione dicti servi plene vobis cercioravi", AHPB, Joan Nadal, *Manuale instrumentorum contractuum communium octavum* 1388, fol. 30r-v.

46. "Intelligatur tamen quod ego non teneat vobis de morbo caduco nec de aliis vitiis seu morbis absconsis dicte serve, cum tempus infra quod ego debebam teneri vobis de ipsis morbis et vitiis sit, diu est, lapsum", AHPB, Joan Nadal, *Manuale instrumentorum contractuum comunium octavum* 1388, gener, 4 - 1388, juny, 8, fol. 85 r.

47. Aquest és el cas de l'esclava tàrtara Maragaria, de 40 anys, el protest de la venda de la qual és datat el dia 3 de juliol de 1395: "e la dita esclava ans de la dita compra e après fos e sia atrobada viciosa e morbosa havent mal de caure, per lo qual mal és la dita esclava redibitòria e a redibició sots-mesa", AHPB, *Miscel·lània. Pleg d'escriptures. Esclaus, segles XIV-XV*, [Bernat Nadal], fol. 81

nómic causat per l'esclau comprat havent aquesta malaltia⁴⁸. Els venedors en el cas d'un protest per mal de caure o epilèpsia es resistien al dret de redhibició del comprador, perquè no sempre era possible provar que l'esclau tenia aquesta malaltia abans de la venda⁴⁹. Sobretot, però, si l'esclau havia mort, no sempre era possible provar que la causa de la mort era el *morbis caducus* o mal de caure o epilèpsia⁵⁰.

Les malalties mentals podien ser també, com ja havia establert el Dret Romà de manera molt concreta i justificada al Digest, motiu o causa de redhibició o tornada de l'esclau al venedor i la reintegració per aquest del preu al comprador. La oradura, o la bogeria, o l'estar pertorbat d'enteniment, segons el costum de Barcelona i aplegat per l'ordinació de 1433, era també una "passió de cap" o malaltia de cap, per les quals malalties hi avia dret de redhibició. La conducta de l'orat, els seus fets, feien que hom pogués provar amb certa facilitat aquesta malaltia mental que impedia l'ús natural de l'esclau malalt mental. En aquest cas, en haver el comprador protestat, sempre s'exercí el dret de redhibició⁵¹. I després de l'ordinació de 1433, el dret de redhibició

48. Aquest és el cas de la també tàrtara Sardina, la venda de la qual, en haver estat comprada e dia 8 de febrer de 1374, va ser protestada el dia 27 de juny del mateix any, tot al·legant: "Nuncque ego dictus Anthonius Bruyam, proclamando de servitute dicte Sardine, captive, et denunciando ac dicendo quod predicta serva est infirma et habet malum caducum sive *de caure* in persona sua, pro quo malo caduco non potest stare sana nec aliquod servitium de eadem habere non possum, igitur...", AHPB, Pere Martí, *Manual* 1374, juny, 15 - 1374, setembre, 5, fols. 52v-56r.

49. Aquest és el cas de Maria, de la nació dels turcs, de 22 anys, de la qual el comprador digué, en el protest fet davant notari l'any 1424, que tenia una malaltia amagada: "E com a la dita Maria, sclava o captiva se sia demostrat moltes e diverses vegades ella haver mal cubert, ço és, una malaltia apellada mal de caure, e per aqueta raó la dita sclava e captiva rahonablement dege ésser per vós dit sényer en Johan Simonell [venedor] recuperadora e siats tengut restituir lo dit preu al dit Johan Comelles, comprador". El venedor Joan Simonell respongué que si l'esclava Maria tenia una malaltia, això era per culpa del comprador: "quod si et ubi esset verum quod exposit contractum dicte venditionis dicte Marie fuerit facta morbosa de morbo caduco vel de vitio absconso, quod negatur, quod hoc ipsi Marie provenit facto et culpa ipsius Iohannis Comelles et non culpa nec facto ipsius Iohannis Simonell, venditoris dicte serve", AHPB, Pere Soler, *Llibre de pretestacions, requeriments i apel·lacions* 1423, setembre, 20 - 1428, juliol, 19, s.n.

50. Aquest és el cas d'una esclava, que es trobava en el novè mes de gestació, i que morí i també el fetus. El comprador al·legà que patia d'epilèpsia, per la qual havia mort. El venedor digué que havia mort perquè havia estat trepitjada per una multitud a la catedral de Barcelona el dia de Nadal. Un i altre aportaren testimonis i també juristes i metges. Vegeu AHPB, *Miscel·lània. Pleg d'escriptures. Esclaus, segles XIV-XV*, fol. 93r-v.

51. Aquest és el cas de l'esclava tàrtara Magdalena, batejada, de 31 anys, comprada el dia 2 de desembre de 1393, per 33 lliures, de la qual venda el comprador protestà el dia 6 del mateix mes i any, tot adduint oradura o bogeria: "Com vos n'Anthoni Sirvent, cuyracer, ciutedà de Barchinona, haiats venuda a mi Johan Jolí, perayre de draps de lana, de la vila de Perpenyà, una sclava e cativa batiada, appellada Magdalena, de linatge de tartres, de edat de trenta e un any o entorn, per preu de XXXIII lliures de moneda de Barchinona, la qual me havets promesa fer haver et tenir e en pau possehir contre totes persones, e ésser-me'n tengut de evicció e de restitució de totes messions, dans e

per oradura, en quant acceptat de manera expressa per l'autoritat pública, va ésser aconseguit més fàcilment⁵². Les malalties mentals dels esclaus aduïdes com causa de redhibició no sempre foren tan greus com l'oradura. Per a les malalties mentals lleus hom feia ús del nom *mentecaptio* o de l'adjectius *mentecaptus* o *mentecapta*, és a dir, el fet d'ésser ximple, beneit o imbècil, cosa que li impedia l'aprenentatge correcte o, en el seu cas, el treball ben fet. En aquest cas la malaltia mental lleu o *mentecaptio* sempre va anar unida a altres vicis o mancances, com el *morbus caducus* o mal de caure o epilèpsia, i també com l'enuresi⁵³ i el *fluxus sanguinis* o menstruació irregular⁵⁴.

L'altre grup de malalties internes aplegades a l'ordinació de 1433 està format per anomenades "passions de pit", és a dir, les que afectaven a l'aparat respiratori: "mochayca", és a dir, bronquitis; "scupiment de sanch", és a dir, tuberculosi; "azma" o asma, malalties en general greus i en molts casos mortals. El dia 9 de maig de l'any 1387 era venduda l'esclava Joana, batejada, abans sarraïna, negra, de 30 anys. El venedor es va obligar d'evicció i de malalties amagades, però va pactar amb el comprador la possibilitat de que aquest pogués tornar l'esclava i recuperar el preu, és a dir,

interèssers, en juhi et fora juhi, e de mal de caure, e de tots altres vicis e malalties amagades de la dita sclava a ús e costum de Barchinona. E per aquèn me haiats obligats tots vostres béns, segons aquestes coses e altres en la carta de la dita venda, feta en poder d'en Bernat Nadal, notari de Barchinona, a dos dies del present mes de deembre, largament són contengudes. E la dita sclava ans de la dita compra e après fos e sia orada, segons clarament appar en tots sos fets, per lo qual mal és la dita sclava reedibitòria e a reedibició sotsmesa e lo dit preu és restituhidor a mi dit Johan Jolí", AHPB, Bernat Nadal, *Manuale* 1392, fol. 191r-v.

52. Aquest és el cas de l'esclau rus Jacomi, de 14 anys: "Com vos n'Asteva Cases, brocater, ciutadà de Barchinona, haiats feta venda a-n Pere Ramon Galceran, mercader, ciutadà de Barchinona, de un sclau sive bord appellat Iacomi, de nació de rossos, de edat de XIII anys... E com la dita venda haia huy loch de redibició, per so com lo dit sclau haia diversos mals amagats maiorment que pixa en lo lit, e més que és foll e insensat, e lo qual per la dita follia o oradura fuig sovín, enant-se amagotan axí per la ciutat vom per lo territori d'aquella, segons lo dit comprador ha sabut après. E com segons lo dit ús e costum, de tals mals sia loch de redibició e encara per les novelles ordinacions fetes per los honorables consellers e Consell de Cent jurat de la dita ciutat sobre les vendes qui-s fan dels esclaus e esclaves en la dita ciutat. E com per rahó de la dita follia e oradura sia perill que lo dit bord no prengue altre tom, per lo qual se poria seguir mort...", AHPBA, *Miscel·lània. Pleg d'escriptures. Esclaus, segles XIV-XV*, fol. 14r.

53. En ser venuda per 6 anys l'esclava tàrtara Erina, de 45 anys, perquè servís durant aquest temps al nou propietari, el venedor va fer constar que s'obligava al venedor en el cas que l'esclava patís de "morbo caduco et de mentecaptione et de vitio orinandi in lecto". Vegeu AHPB, Joan Nadal, *Manuale instrumentorum contractuum communium tricesimum quartum* 1397, juny, 23 - 1397, novembre, 16, fols. 30v-31r.

54. Aquesta malaltia mental lleu, la *mentecaptio*, unida al *fluxus sanguinis* o menstruació irregular, va ser causa de protest per part del comprador per tal d'exercir el dret de redhibició, en haver comprat, l'any 1391, l'esclava xarquesa Melita, de 29 anys, pel preu de 32 lliures. El comprador va al·legar que l'esclava era *mentecapta* i que tenia una malaltia amagada: "fluxus sanguinis patitur per intervalla temporis". Vegeu AHPB, Joan Nadal, *Manual* 1391, març, 22 - 1391, maig, 10, fols. 25v-28r.

fer ús del dret de redhibició, abans de la festa de Sant Miquel, és a dir, el 29 de setembre; també podria recuperar el preu en el cas que l'esclava morís. El motiu era una malaltia que l'esclava patia al pit, sens dubte una malaltia respiratòria, que podia ésser que no fos una malaltia lleu⁵⁵. No manquen les avinences entre venedor i comprador per raó de les malalties dels esclaus. Aquest és el cas de la sarraïna Maria, l'ora, que havia estat venuda per 30 lliures, l'any 1394. A causa de la malaltia de penteix o "de tos" que patia, es va pactar la cancel·lació de la venda, però la restitució del preu va ser ajornada mig any, perquè el venedor no disposava de les 30 lliures, és a dir, el preu. Mentre, l'esclava havia de servir al comprador, sent el risc del venedor. En tot cas, si l'esclava es guaria, el comprador podria retenir l'esclava o bé tornar-la i recuperar el preu pagat, és a dir, podria fer ús del dret de redhibició⁵⁶. L'esperança de curació, segons els símptomes, era sovint nul·la⁵⁷. És per això que les malalties pròpies de l'aparat respiratori van ésser sovint motiu de protestes i de litigis entre les parts. Un d'aquest protestes es va donar per la permuta i venda de l'esclava sarraïna Naçim, permutada amb una altra esclava i també venuda per una quantitat de lliures addicionals. Hom al·legà que hi havia lloc a redhibició, perquè l'esclava estava malalta de tisi o tisiqüesa en un estat avançat que impedia qualsevulla relació amb un home⁵⁸. També va protestar, el dia 31 de març de 1416, el comprador de l'esclava búlgara Maria, de 18 anys, comprada pel preu de 64 lliures, perquè "ha

55. "Ceterum convenio et promitto vobis quod si forsan vos hinc ad festum Sancti Michaelis, proxime venientis, volueritis michi reddere predictam servam, vel si forsan dicta serva infra dictum tempus moriretur ratione cuiusdam morbi sive plague, quem seu quam dicta serva patitur seu habet in pectore, quod in dictis casibus et utroque eorum ego, lapsio dicto festo, reddam vobis dictum pretium"; AHPB, Bernat Nadal, *Primum manuale* 1385 - 1387, fol. 20r.

56. "Nuncque dicta sclava patiat morbum absconsum, scilicet *de penteix vel de tos* in pectore suo, ob quod vos de facto nunc vultis restituere michi dictam sclavam et petitis a me quod ego restituum vobis dictum pretium XXX librarum, et ego pro nunc non habeam ipsas XXX libras, quapropter fuit conventum... attamen si dicta sclava interim fuerit curata in fine dicti temporis sit vobis electio retinendi ipsam sclavam pretextu dicte venditionis, aut eam restituere michi et pretium a me recuperare"; AHPB, Pere de Bruguera, *Capibrevium* 1394, fol. 239r.

57. Aquest és el cas de l'esclava xarquesa Maria, de 35 anys, venuda per 45 lliures, i afectada d'asma alèrgica: "E la dita sclava ans de la dita venda e après fos e sia de present morbosa e viciosa, havent malaltia intrínseca e amagada, e qui a temps se repose e a temps se desperte e s treballe, ço és, que ha gran tos, la qual se acosté més a mal de asme que a altra malaltia, car en l'acte del seu tossir pert lo alè e l'esperit li cuyde exir del cors. E açò fort sovén, en tal manera que jo dit Manuel no m puix servir de la dita sclava, ans jo he servir aquella"; AHPBA, *Miscel·lània. Pleg d'escriptures. Esclaus, segles XIV-XV*, fol. 1r-v.

58. "Et sit morbosa tali morbo qui usum seu ministerium hominis impedit, scilicet morbo de tisiqüea, quia est et erat tehiga; quem morbum dictus emptor tempore dicti contractus ignoravit, cum et si illam tali morbo laborare scivisset, nullatenus ipsam accepisset, propter quod sit redibitioni dicte serve", AHPB, Francesc de Ladernosa, *Llibre de protestacions, requeriments i presentacions de cartes*, 1355-1358, fols. 112-113v.

mal en les parts interiors dels pits e tramolament de cap⁵⁹. Als protestos⁶⁰ podien seguir els litigis, un rera l'altre, perquè sovint era difícil provar si una malaltia com la tuberculosi existia ja abans de la venda malgrat que els símptomes, com escupir sang, indiquessin una antiguitat considerable. En el cas d'un protest, la decisió podia ésser donada per un jutge designat pel veguer o batlle, la sentència del qual podia ésser apel·lada, allargant el procés de manera inderteminada, essent això perjudicial per a ambdues parts⁶¹. És per això que, seguint un costum ancestral, comprador i venedor se sometien a un àrbitre que requeria l'opinió d'un professional (un metge o un cirurgià) que emetia una sentència d'obligat compliment per a ambdues parts⁶². També

59. "Los quals mals après fort poch temps que fou feta la dita venda se descobriren per tossir que feye la dita esclava e en altre manera. Lo qual mal e tossir tostemps fins ara li ha durat e dura encara, sufferint gran passió en los pits. Per les quals rahons et altres, segons les ordinations de Barchinona, ha haüt e ha loch redibició de la dita esclava e restitució del preu de aquella", AHPB, Bernat Montserrat, *Nonum manuale* 1436, full solt.

60. També va protestar, en aquest cas el dia 31 de març de 1416, el comprador de l'esclava búlgara Maria, de 18 anys, comprada el preu de 64 lliures, perquè "ha mal en les parts interiors dels pits e tremolament de cap... Los quals mals après fort poch temps que fou feta la dita venda se descobriren per tossir que feye la dita esclava e en altre manera. Lo qual mal e tossir tostemps fins ara li ha durat e dura encara, sufferint gran passió en los pits. Per les quals rahons et altres, segons les ordinations de Barchinona, ha haüt e ha loch redibició de la dita esclava e restitució del preu de aquella", AHPB, Bernat Montserrat, *Nonum manuale* 1436, full solt.

61. Per exemple, una sentència judicial es va donar, el dia 12 de juny de 1420, després del protest pel dret de fer ús de la redhibició per una esclava comprada que hom al·legava que patia d'epilepsia. Després del procés judicial pertinent, el jutge designat pel batlle va emetre sentència: "Ego Paulus de Erolis, in legibus licentiatius, civis Barchinone, iudex per honorabilem dominum baiulum Barchinone in presenti causa assignatus, visa in primis querela oblata per dictum Michaelem Gomis contra dictum venerabilem Anthonium Salvatoris, mercatorem... die presenti ad hanc sententiam audiendam... cum constet michi dicto iudici satis plene dictam servam fore et esse morbosam ac habere morbum sentitum sive *de caure* et taliter esse morbosam aut alias vitiosam quod dictus Gomis fere totali servitio ipsius fuit et est privatus... diffinio et declaro loco esse redibitioni ipsius serve...", AHPB, AHPB, Pere Soler, *Llibre de pretestacions, requeriments i apel·lacions* 1423, setembre, 20 - 1428, juliol, 19, s.n. Les apel·lacions en el cas de sentències que no satisfien a alguna de les parts, són freqüents. Hom pot veure en el protocol d'aquest mateix notari, l'anul·lació d'una sentència en què es donava la raó al comprador i el venedor era obligat, a causa del dret de redhibició del comprador, a tornar el preu pagat per aquest i recuperar l'esclava, amb data de 3 de juny de 1426.

62. Vegeu com exemple d'arbitratge el cas d'una esclava etiopa de nom Margarida i la sentència emesa per un àrbitre el dia 21 de gener de 1437: "Jo Johan Roser, mestre en medecina, ciutadà de Barchinona, àrbitre e arbitrador e amigable composador entre l'onrat en Gabriel de Galliners, mercader, ciutadà de la dita ciutat, de una part, e n'Anthoni Lorens, guasper de la dita ciutat, de la part altre, comunament elet, vist lo compromés per les dites parts en poder del notari deiús scrit en mi fet e fermat e lo poder en aquell a mi donat, hoyde a ple la damanda que lo dit Anthoni Lorens fa de paraula contra lo dit Gabriel de Galliners sobra una esclava que lo dit Gabriel Galliners vené al dit Antoni Lorens, apellada Maragarita, de nasció de etiops, al·legant lo dit Anthoni Lorens la dita

comprador i venedor podien demanar l'opinió d'amics comuns els quals procuraven que ambdues parts arribessin a un acord⁶³.

Les malalties de cor, dites "passions de cor", un dels símptomes de les quals és el dolor o mal a la part esquerra del cos, són escasses⁶⁴. Però sí que trobem sovint algunes de les malalties dites "en los renyons o vexiga: el mal de pedra, urinar sanch, morenes, urinar en lo lit". Aquesta última, l'enuresi, afectava tants d'esclaus, que els

sclava esser morbosa e haver mals cuberts, segons en una requesta per lo dit Anthoni Lorens al dit Gabriel de Galliners feta largament són contenguts, hoida la resposta per lo dit Gabriel de Galliners de paraula feta a la dita demanda e altres rahons per les dites parts fetes sobre la dita sclava e malalties al·legades a aquella, haüt consell e plena deliberació ab lo honorable en Johan Vicens, cirúrgich de la dita ciutat, lo qual ha vista e regoneguda la dita sclava, nostre Senyor Déu havent davant los meus ulls, pronunciou en la forma e manera següent: Primerament, com a mi, dit àrbitre e arbitrador, aparega la dita sclava a present no haver de les malalties en la dita requesta contengudes, stà en veritat que lo mal que la dita sclava vuy en die ha sie mal de *artenti qui és en les junctures* (gota a les articulacions) e com lo dit mal sie un dels mals contenguts en les ordinacions fetes per los honorables consellers de Barchinona, per ço ab la present mia sentència per via de amigable composició pronunciou e declar que lo dit Gabriel de Galliners a esmena e satisfacció de la dita malaltia sia tengut donar e pagar al dit Anthoni Lorens deu florins d'or d'Aragó de dret pes. E si lo dit Anthoni Lorens no volrà la dita sclava ans la vulla totalment restituir al dit Gabriel de Galliners, que en aquell cas lo dit Anthoni Lorens sie tengut de donar al dit Gabriel de Galliners los dits deu florins d'or de dret pes. Però que sie el·lecció del dit Anthoni Lorens si volia pendra del dit Gabriel de Galliners los dits deu florins o aquells deu florins lo dit Anthoni donar e pagar al dit Gabriel de Galliners. E açò sots pena en lo dit compromés contenguda. Item, pronunciou e declar que aquella part qui serà tenguda a l'altre pagar los dits deu florins, que aquells age a pagar dins dos jorns après que la present sentència serà donada, sots la dita pena. Item, pronunciou e declar que les dites parts e cascuna de aquelles hagen la present sentència per demà tot die a loar, aprovar e amologar sots la dita pena", AHPB, Simó Carner, *Secundus liber requisicionum et sentenciarum* 1425, juny, 15 - 1438, juliol, 18, s.n.

63. Aquest és el cas de l'esclava tàrtara Magdalena, de 26 anys, venuda per 51 lliures l'any 1402. Tot seguit, l'any següent, el comprador va protestar: "E com la dita sclava sia morbosa e haia malaltia amagada, ço és, que de temps en temps *scup sanch*, de la qual malaltia poria leugerament morir, e per ço és loch a redhibició de la dita sclava". Poc després ambdues parts arribaven a una avenença, en haver intervingut amics comuns: no hi hauria lloc a redhibició, sinó que el venedor compensaria al comprador amb 10 lliures, és a dir, hom aplicaria l'acció *quanto minoris*. "Tandem tractatu comunium amicorum, fuit conventum inter me et vos quod vos pro predicta infirmitate et pro omnibus vitiis et morbis absconsis dicte serve et pro omnibus questionibus et demandis quas ego vel mei ratione dictorum vitiorum et morborum facere possim, proponere vel movere contra vos vel vestros in iudicio et extra, daretis et solveretis michi decem libras barchinonenses et quod amodo non teneamini de dicto vitio nec de aliis vitiis seu morbis patentibus vel absconsis ispius serve", AHPB, Bernat Nadal, *Manual* 1403, juny, 1 - 1403, desembre, 11, fols. 19v-20r.

64. Aquest és el cas de l'esclava tàrtara Cristina que patia de dolor al costat esquerre, pel qual el comprador va protestar i, a la fi, pactà amb el venedor una compensació de 9 lliures: "quod cum ego vobis questionem fecissem de seu pro quodam morbo seu vitio quod dicta serva et captiva mea neofita, vocata Christina, que fuit de natione tartarorum, etatis XXV° annorum vel circa... paciebatur in eius latere sinistro", AHPB, Bernat Nadal, *Tertius liber anni MCCCC* 1400, juny, 1 - 1400, setembre, 20, fols. 84r-85r.

venedors solien obligar-se de manera explícita a aquesta malaltia⁶⁵. La malaltia d'enuresi va ser també sovint motiu de protestes. Aquest és el cas de l'esclava negra batejada amb el nom de Rosa, abans sarraïna, de 25 anys, venuda, l'any 1396, per 36 lliures i 5 sous. El comprador al·legà que l'esclava Rosa patia d'enuresi, malaltia considerada incurable segons el diagnòstic mèdic, per la qual cosa, segons el dret, com ja hem vist, hi havia lloc al dret de redhibició⁶⁶.

Malgrat que l'ordinació de 1433 considerava motiu de redhibició la malaltia femenina que afectava la part anterior i més prima de la matriu, dita "passió de exir lo coll de la mara", no hem trobat cap referència en la documentació del segle XIV. No manquen, però, els protestes per les irregularitats en la menstruació de les dones, que s'expressa sovint amb l'expressió *fluxus sanguinis*. Aquest és el cas d'una esclava tàrtara, de 17 anys, venuda l'any 1399, perquè "non purgabat quolibet mense prout alie mulieres sane quolibet mense purgant et purgare debent". Aquesta irregularitat va ser considerada motiu de redhibició i el venedor va tornar el preu al comprador, tot recuperant el venedor l'esclava⁶⁷. En el cas de l'esclava també tàrtara Margarida, de 25 anys, venuda per 51 lliures l'any 1398, el comprador va poder exercir el dret de redhibició, tornant l'esclava i recuperant el preu, perquè l'esclava patia "morbus qui vocatur *flux de sanc*"⁶⁸. També es va protestar per la venda d'una esclava negra, batejada, dita Caterina, de 25 anys, a la qual, en no purgar i menstruar com les altres dones sanes, se li va generar "ytròpisis et ethica", és a dir, hidropèsia i tisis⁶⁹.

65. Per exemple, segons diversos instruments: "et de vitio mingendi in lecto eiusdem serve"; "salvo et expresse retento dicto principali meo quod dictus principalis meus non teneatur vobis et vestris de vitio quod idem sclavus habet *de pixar en lit*, de quo dicto vitio vos ad plenum certificavi in actu huius venditionis et cum ipso vitio vos eum acceptastis"; "non teneatur vobis de quodam morbo seu vitio quod dicta serva patitur in eius natura seu vesica, videlicet de mingendo in lecto"; "ego non teneatur vobis nec vestris de morbo seu vitio quem seu quod dictus servus habet et patitur de mingendo in lecto, de quo morbo seu vitio ego iam vos cercioravi... non teneamini michi nec meis de morbo seu vitio mingendi in lecto, quem seu quod dictus servus patitur".

66. Vegeu, per exemple: "et noviter repererim dictam Rosam, servam, morbosam et habentem infirmitatem intrinsecam, taliter quod secundum naturam et medicorum dispositionem venit incurabilis, et per consequens de iure locus sit redibitioni dicte serve et talis venditio retractanda, cum dicta serva paciatur seu habeat morbum et talem infirmitatem quod mingit in lecto vicio visice in qua habet [...] sic quod non potest retinere orinam, ymmo coacte ipsam habet dimittere prout sibi venit, quam infirmitatem, ut didici, paciebatur dicta serva ante dictam venditionem", AHPB, *Miscel·lània. Pleg d'escriptures. Esclaus, segles XIV-XV*, fol. 85.

67. AHPB, Bartomeu Eiximenis, *Vicesimum secundum manuale* 1398, desembre, 27 - 1399, octubre, 22, fol. 32r-v. AHPB, Bernat Nadal, *Manuale comune LXIX* 1426 - 1427, full solt

68. AHPB, Joan Eiximenis, *Quartum decimum manuale* 1398, març, 23 - 1400, desembre, 28, fol. 5r.

69. "Et dicta serva sit et reperiat morbosam et vitiosa habens infirmitatem intrinsecam, scilicet in retro, in parte dextera et a parte ante in ventre inflatas. Que inflatura provenit sibi ex eo quia ipsa non purgavit nec menstruavit a multo tempore citra, nec purgat nec menstruat sicut cetera mulieres purgantur et menstruantur. Ex quibus fuit sibi generatum morbum ytròpisis et ethica. Ex quibus

Les malalties que afectaven les junctures com l'artètica o mal de gota a les articulacions⁷⁰, la ciàtica, la puagra o poagre, també mal de gota dels peus, la ciragra o gota a les mans o altres dolors, com el que patia l'esclau turc Antoni, dit també Issach, venut pel preu de 38 lliures i 10 sous, el dia 7 d'agost de 1400, a Joan Sabater, paraire de draps de llana. Aquest, el dia 19 d'octubre, va presentar un protest contra el venedor Pere Eroles, cotoner. El comprador Joan Sabater al·legava que l'esclau patia d'una malaltia amagada a la cama esquerra o dolor, és a dir, patia de reuma. El venedor Pere Eroles digué que, mentre l'esclau treballava en les tasques pròpies de cotoner, no patí cap malaltia i que el dolor li podia venir per les tasques pròpies de l'ofici de paraire, perquè havia de rentar i purgar les llanes, cosa que havia de fer dins l'aigua. Venedor i comprador arribaren a una avenença que consistí en que Pere Eroles pagaria a Joan Sabater 7 lliures i 14 sous i aquest no presentaria cap càrrec en contra⁷¹. Malaltia d'aquesta mena a les extremitats la patia el rus Antoni, de 14 anys, venut per 39 lliures. Hom va protestar i va exigir fer ús del dre de redhibició: "E com abans de la dita venda e en l'acte de aquella e encara après lo dit sclau fos, era e és morbós, ço és, que ha mal e infló e dolor en les cames e en los peus e en los brassos e en les mans. Los quals mal, infló e dolor après fort poch temps que fou feta la dita venda, se són descoberts. Per les quals rahons e altres, segons les ordinacions de Barchinona, ha hagut e ha loch redibició del dit sclau e restitució del preu de aquell"⁷².

omnibus morbis ipsa Caterina timet mori. Quos morbos predictos ipsa Caterina ante dictam venditionem habebat et patiebatur. Et pro quibus ipsa Caterina venit redibenda et pretium eiusdem est michi dicto Bernardo restituendum", AHPB, Bernat Nadal, *Manuale comune* LXIX 1426, abril, 19 - 1427, novembre, 11, full solt.

70. Un exemple extrem d'artètica el tenim en el cas d'un sarraí negre, ara cristià de nom Antoni, de 19 anys, venut l'any 1439: "E com lo dit sclau sia morbós, so és, que de temps en temps li ve mal e dolor en los peus en tant que no pot star de peus ni fer res, ans tant quant lo dit mal li dura stà doloragant, no fahent res, e de temps en temps en los jonolls de que passa e sosté molt major passió que no-s pot tenir ni negun remey no ha, durant-li la dita passió de quatre en cinch dies o més. E segons que s'afferme per cirúrgichs e fisichs e altres experts en cors de medicina, seria la dita malaltia appellade artètica, e que-s dit mal cobert e amagat, e d'aquest mal sorcexen-ne altres mals de què incorren mort. E per consegüent seria e haver loch de redibició".

71. "Et dictus servus post contractum dicte venditionis inventus fuerit morbosus seu vitiosus, eo quia patitur in crure sinistro quendam morbum absconsum sive dolorem, quem iam paciebatur ipse servus ante contractam ipsam venditionem, prout per dictum servum dictum fuit et assertum, ob quod dictus servus redibitorius est... Vos vero Berengarius Eroles, asserendo contrarium, dicere-tis et allegaretis ad recuperationem dicti servi non teneri causis et rationibus que sequuntur: tum quia dictus servus ante venditionem contractam curatus erat totaliter dicto morbo, sic quod nullum dolorem dictus servus nunc in dicto crure paciebatur nec in aliqua parte sui corporis, sed si ipse servus aliquem morbum seu dolorem patitur in aliqua parte corporis sui, hoc ipsi servo evenit faciendo negotia vestra, scilicet existendo in aqua, levando et purgando lanas et alias negotiationes ad officium paratorie necessaria", AHPB, Tomàs Rossell, *Primus liber comunis* 1400 - 1401, fol. 71r-72v.

72. AHPB, Bernat Montserrat, *Nonum manuale* 1436, març, 16 - 1436, desembre, 29, full solt.